

*Т.К. Кузнецова,
канд. екон. наук*
*Т.К. Kuznetsova,
Candidate of Econ. Sci*

ОФШОРНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЧИННИК ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Abstract. One of the ways of preserving and augmenting of the capital is the external economic activity via the countries with offshore jurisdiction. The usage of the offshore companies creates the conditions for abuse, primarily due to the regime of financial secrecy, which facilitates the effective traces masking of financial crimes committing. It is necessary to make the implementation of offshore operations economically inefficient.

Постановка проблеми. Поширеність і масштабність тіньової економіки в Україні зумовлені відсутністю сталих норм і правил економічної діяльності, їх постійними змінами та невідповідністю вимогам часу. Така ситуація призвела до інституціоналізації тіньової економіки в Україні та об'єднала суб'єкти тіньового сектору в певні організаційно стійкі структури. Отже, стало вигідніше працювати в «тіні». Тому потрібно впровадити з боку держави виважену соціально-економічну політику, яка має включати заходи з детінізації економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тінізація економіки тісно пов'язана з незаконним масовим вивезенням українського капіталу за кордон, що набуло неприпустимо широких масштабів. Так, за даними президента Центру стратегічних досліджень А. Чубатенко, з України в офшорні зони вже вивезено близько 100 млрд. дол. [1]. Лише у 2005–2006 рр. такі втрати для країни становили майже 13 млрд. дол. Президент України зазначив, що вплив капіталів з країни є однією з найбільших загроз національній безпеці. Багато відомих українських вчених займаються цією проблемою (З.С. Варналій, Е.М. Лібанова, О.І. Барановський, В.О. Мандибуря та ін.). Нещодавно вийшла колективна монографія Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) за редакцією З.С. Варналія «Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи детінізації», 27 березня 2007 р. у НІСД відбувся «круглий стіл» на тему «Особливості та шляхи детінізації економіки України» [2].

Метою статті є розгляд впливу операцій, що проводяться суб'єктами господарювання України (резидентами) через фірми, зареєстровані в офшорних зонах, на тінізацію економіки.

Виклад основного матеріалу. Використання офшорних компаній створює можливості для зловживань, у першу чергу завдяки режиму фінансової таємності,

який сприяє ефективному маскуванню слідів скоєних злочинів. У розпорядженні злочинців є ефективні засоби протидії роботі правоохоронних органів з документування фактів приховування доходів, аналізу грошових потоків і виявлення джерел фінансових фондів. Офшорні юрисдикції використовуються для генерування фіктивної фінансової документації та надання незаконній економічній діяльності вигляду законності. Тому міжнародні організації, такі як FATF (Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей) та OECD в більшості випадків пропонують жорстку позицію щодо ідентифікації власників офшорних компаній, наприклад у вигляді заборони випуску акцій на пред'явника та обов'язкової інформації про бенефіціарних власників. На початку 2008 р. спостерігалась тенденція до зростання активності в сфері зовнішньоекономічної діяльності через країни з офшорною юрисдикцією. Так, у порівнянні з аналогічним періодом 2007 р. обсяги експортних операцій з офшорними компаніями збільшилися майже на 24%. Протягом 2007 р. більшість вказаних операцій припадала на суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в Дніпропетровській – 33,4% (приріст 34%), Луганській – 21% (приріст 25%), Донецькій – 12% (приріст 34%) областях, м. Києві – 12% (приріст 27%) .

Найбільш привабливою країною для здійснення експорту є Британські Віргінські острови (76,5%).

Експортні операції через офшори у 2006 р. здійснили 158 суб'єктів господарювання на суму 2,7 млрд. грн., у 2007 р. відповідно – 705 на суму 12,337 млрд. грн.

Основна частка експортованої продукції припадає на чорні метали та вироби з них (52%), нафту та нафтопродукти (14,9%), жири та олії тваринного або рослинного походження (8,1%), каучук та гуму (3,2%).

Ще у 2006 р., за оцінками ДПА України, у деяких українських металургійних компаній частка офшорних операцій сягала 30–40% [3], а втрати доходів від поставок чорних металів через офшори становили близько 75 млн. дол. Заниження обсягів доходів вітчизняних металургійних підприємств було на рівні 75–95 млн. дол. [4].

Імпортні операції через офшори у 2006 р. здійснили 58 суб'єктів господарювання на суму понад 57,9 млн. грн., у 2007 р. відповідно – 389 на суму 3,556 млрд. грн.

Порівняно з експортом, географічна структура імпорту залишається протягом останніх років майже незмінною, найбільшим приростом обсягів виділяються Монако, Багамські та Сейшельські острови, Беліз.

Більша частина імпорту припадає на нафту та продукти її переробки (46,8%); руди, шлаки та золу (10,2%).

Імпортні операції через офшорні зони здійснювали головним чином підприємства м. Києва – 30,2 % (приріст 85,1%), Одеської – 21% (приріст 83,4%), Дніпропетровської – 14% (приріст 31,8%), Донецької області – 11,3% (приріст в 3,2 разу).

Основними постачальниками (імпортерами) продукції з офшорних зон у 2007 р. були компанії островів Мен – на загальну суму 1 млрд. 566 млн. грн., Британських Віргінських островів – 1 млрд. 378 млн. грн., Сейшельських островів – 130 млн. грн.

Наприкінці 2008 р. дещо зменшились обсяги експортно-імпортних операцій через країни з офшорним статусом.

З метою виявлення сумнівних фінансових операцій, а також протидії відмиванню тіньових доходів, Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, ДПА України постійно проводить аналіз зовнішньоекономічних операцій, які здійснюються суб'єктами господарювання, у тому числі з використанням офшорних зон.

Встановлено, що у 2008 р. 83 суб'єкти господарювання України (резиденти) здійснили імпортні операції на загальну суму 82 млн. грн. через фірми, зареєстровані в офшорних зонах. Експортні операції через офшори провели 307 суб'єктів господарювання України на загальну суму 4,35 млрд. грн.

Зокрема, найбільші обсяги експортованої продукції направлялися на адреси компаній, зареєстрованих в офшорних зонах Британських Віргінських островів – на суму 4,1 млрд. грн.; Гібралтару – 108,0 млн. грн.; Белізу – 41,1млн. грн.; Багамських островів – 20,6 млн. грн.

А в першому кварталі 2009 р. тільки на Кіпр було вивезено 5,8 млрд. грн.

За даними аналізу копій вантажно-митних декларацій, у більшості випадків фактичним отримувачем-нерезидентом виступає не та країна, з якою українським підприємством було укладено угоду.

Така ситуація дає змогу українським суб'єктам господарювання не тільки мінімізувати свої зобов'язання, експортуючи продукцію на підконтрольні їм компанії в офшорні зони, а й отримувати бюджетне відшкодування сум ПДВ по експортних операціях та значні прибутки за рахунок реалізації продукції за межами держави по завищених цінах.

Одним із механізмів боротьби з приховуванням доходів є внесення змін до податкового законодавства, яке на даному етапі фактично не обмежує проведення офшорних операцій.

На сьогодні в Україні особлива система оподаткування поширюється тільки на імпортні операції з офшорами. Відповідно до діючого законодавства до складу валових витрат підприємств включається лише 85% видатків на оплату товарів, робіт та послуг, імпортованих з офшорів.

Серед законодавчих пропозицій, які б зробили не вигідним здійснення офшорних операцій можна розглянути такі:

- базою для нарахування податків підприємствам, які використовують офшорні зони, повинна бути звичайна ціна на продукцію, яку вони експортують;
- встановлення підвищуючого коефіцієнта, пов'язаного з отриманням прибутку від реалізації товару в країні-офшорі;
- повна відміна відшкодування ПДВ при експортних операціях з офшорами.

Реалізація зазначених ініціатив зробить операції з офшорними компаніями менш привабливими.

На третьому щорічному податковому форумі, який проходив у Брюсселі в березні 2009 р. зазначалося, що ключовим питанням у боротьбі з кризою є протидія ухилянню від оподаткування, зокрема пропонувалося розробити комплексні санкції для офшорних компаній, оскільки в офшорах втрачаються майже 900 млрд. дол. На сьогодні там накопичено 11,5 трлн. дол.

Перш ніж говорити про виведення з тіні підприємницької діяльності, про легалізацію капіталів, потрібно проаналізувати причини того, що майже половина підприємців, згідно з офіційними даними (а за неофіційними значно більше), приховують свої доходи.

При здійсненні податкової політики держава переслідує дві мети – наповнення доходної частини державного бюджету і стимулювання розвитку економіки. Головне – стимулювання, адже пропорційно до економічного зростання відбувається збільшення податкової бази, а отже і збільшення бюджетних надходжень забезпечується за незмінної податкової ставки. Стабільність податкового законодавства дає змогу підприємцю прогнозувати свою діяльність і є основою детінізації економіки. На жаль, останнім часом головною функцією нашої держави стала фіскальна. Для забезпечення збору податків у структурі державної податкової адміністрації функціонує податкова міліція, до збору податків залучено Службу безпеки України та Міністерство внутрішніх справ, Державну митну службу.

Висновки. Держава повинна вдосконалювати законодавство, а не посилювати «апарат примусу» для підприємців. В такий спосіб забезпечити зростання ефективності підприємницької діяльності, а тим паче збільшити інноваційну активність неможливо. Нестабільність та недосконалість вітчизняного законодавства є не лише основною причиною існування тіньового бізнесу в країні, але й головною перешкодою на шляху розвитку підприємницької діяльності. Якщо держава боротиметься з «тіньовою економікою» лише методами силового і фіскального тиску і не створюватиме гарантій для нормального функціонування бізнесу, то підприємців і далі вабитимуть тіньові оборудки, в тому числі й через офшори.

-
1. Чубатенко А. Стратегія стабільності / А. Чубатенко // Уряд. кур'єр. – 2005. – 30 берез.
  2. Особливості та шляхи детінізації економіки України : матеріали «круглого столу» / за ред. З.С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 110 с.
  3. Бизнес занялся гаданием на кофейной гуще : интервью с А.Киреевым // ДЕЛО. – 2006. – 3 авг.
  4. Піковський В. Про деякі наслідки торгівлі металопродукцією через офшорні зони / В. Піковський, О. Сірик // Економіка України. – 2006. – № 12. – 73 с.